

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

313

Przyszłość rachunkowości i sprawozdawczości – założenia, zasady, definicje Kierunki zmian prawa bilansowego w Polsce

Redaktorzy naukowci

Zbigniew Luty

Aleksandra Łakomiak

Alicja Mazur

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-319-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Dorota Adamek-Hyska: Założenia koncepcyjne sprawozdań budżetowych	9
Hanna Czaja-Cieszyńska: „Nie” dla MSSF dla MSP w Unii Europejskiej – słuszna decyzja czy duży błąd?.....	25
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Rachunkowość małych przedsiębiorstw – diagnoza i propozycje modyfikacji prawa bilansowego.....	35
Małgorzata Kamieniecka: Sprawozdawczość MŚP w zakresie odroczonego podatku dochodowego – propozycje zmian	46
Anna Kasperowicz: Pojęcie kontroli w kontekście uznawania przychodów .	58
Tomasz Kondraszuk: Uproszczona ewidencja czy uproszczona sprawo- zdawczość w sektorze mikroprzedsiębiorstw?.....	74
Alicja Mazur: Pomiar wartości przychodów według projektu międzyrodo- wego standardu dotyczącego przychodów	84
Lucyna Poniatowska: Rezerwy w rachunkowości – ewolucja podejścia i per- spektywy zmian	100
Adrian Ryba: Ewidencja i wycena inwestycji zgodnie z ustawą o rachunko- wości – artykuł dyskusyjny	110
Aleksandra Sulik-Górecka: Koncepcja zmiany zasad prezentacji kapitału w sprawozdaniu finansowym zamkniętych funduszy inwestycyjnych	127
Gyöngyvér Takáts: Koncepcja sprawozdawczości finansowej mikropodmio- tów – przyczynek do dyskusji.....	137
Grażyna Voss, Piotr Prewysz-Kwinto: Zintegrowane systemy ewidencyjne	148
Mateusz Wilczewski: Wpływ wyceny kart zawodniczych na bilans klubu piłkarskiego.....	159
Edward Wiszniowski: Model szacowania Utraty wartości instrumentów fi- nansowych w założeniach MSSF 9 – rachunkowość czy inżynieria finan- sowa?	170
Paweł Zieniuk: Ujawnienia informacji o wartościach szacunkowych w spra- wozdaniu finansowym – wyzwanie dla biegłego rewidenta.....	189
Katarzyna Żuk: Ujęcie księgowe pomocy finansowej uzyskiwanej przez wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw	199

Summaries

Dorota Adamek-Hyska: Conceptual framework of budgetary reports.....	24
Hanna Czaja-Cieszyńska: ”No” to IFRS for SMEs in the European Union – the right decision or a big mistake?	34

Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Accounting of small enterprises – diagnosis and proposals for modification of accounting law	45
Małgorzata Kamieniecka: Deferred income tax in the reporting of SMEs – proposals for change	57
Anna Kasperowicz: Concept of control in the context of income recognizing	73
Tomasz Kondraszuk: Simplified recording or simplified reporting in the sector of microenterprises	83
Alicja Mazur: Revenue measurement according to the proposal of a new international standard	99
Lucyna Poniatowska: Reserves in accounting – evolution of approach and perspectives of changes	109
Adrian Ryba: Recording and measurement of investments in accordance with the accounting act – discussion article	126
Aleksandra Sulik-Górecka: The rules of capital presentation in the financial report of close-end investment funds in the light of law	136
Gyöngyvér Takáts: Financial reporting concept of micro entities – discussion paper	147
Grażyna Voss, Piotr Prewysz-Kwinto: ERP systems	158
Mateusz Wilczewski: The influence of players’ registration rights on a football club’s balance sheet	169
Edward Wiszniowski: A model for estimating the loss of value of amortised cost financial instruments as per the accounting standards requirements 9 IFRS – accounting or financial engineering?	188
Paweł Zieniuk: Disclosures of estimated values in financial statements – a challenge for auditor	198
Katarzyna Żuk: Accounting presentation of financial grants received by the pre-recognized groups of fruit and vegetables producers	212

Małgorzata Kamieniecka

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

SPRAWOZDAWCZOŚĆ MŚP W ZAKRESIE ODROZONEGO PODATKU DOCHODOWEGO – PROPOZYCJE ZMIAN

Streszczenie: Artykuł poświęcono jednemu z trudniejszych obszarów sprawozdawczości, jakim jest podatek odroczony. Autorka przedstawia propozycje zmian w polskich regulacjach prawa bilansowego, które mają ułatwić małym i średnim przedsiębiorstwom podjęcie decyzji o alokacji podatku dochodowego. Podstawowymi metodami wykorzystanymi w pracy była krytyczna analiza aktów prawnych, literatury i badań empirycznych oraz metoda dedukcji.

Słowa kluczowe: sprawozdawczość, podatek odroczony, prawo bilansowe, MŚP.

1. Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie propozycji zmian w regulacjach bilansowych obowiązujących w Polsce w zakresie podatku odroczonego. Cel pracy wpisuje się w szerszą dyskusję, dotyczącą kierunków zmian sprawozdawczości finansowej małych i średnich przedsiębiorstw. Z jednej strony zauważa się rosnące potrzeby zapewnienia odpowiednich informacji niezbędnych w prowadzeniu przedsiębiorstwa, a z drugiej postuluje wprowadzanie uproszczeń i zmniejszanie ciężarów administracyjnych.

Podstawowymi metodami wykorzystanymi w procesie pisania niniejszego opracowania były: analiza i krytyczna ocena aktów prawnych, literatury przedmiotu, dostępnych badań przeprowadzonych także przez innych autorów, a odnoszących się do badanego obszaru. Przy konstrukcji szeregu, zgłaszanych postulatów posłużono się także metodą dedukcji.

2. Regulacje prawne obowiązujące w Polsce w zakresie podatku odroczonego

Podstawą prawną prowadzenia rachunkowości w Polsce, w tym zasad sporządzania sprawozdań finansowych, jest co do zasady ustawa o rachunkowości z 29 września

1994 r. (ostatnia publikacja tekstu jednolitego: Dz.U. z 2013 r., poz. 330). Jednak implementacja Rozporządzenia 1606/2002 z dn. 19.07.2002 r. Parlamentu Europejskiego oraz Rady w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości do prawa polskiego spowodowała, że sprawozdawczość skonsolidowana jednostek publicznych od 1.01.2005 r. podporządkowana jest MSR/MSSF (w wersji przyjętej przez Komisję Europejską)¹. Ponadto w oparciu o MSR/MSSF sprawozdają w Polsce banki sporządzające sprawozdania skonsolidowane, a na zasadzie dobrowolności² [uor, 2004, art. 54]:

- emitenci papierów wartościowych dopuszczonych, emitenci zamierzający ubiegać się lub ubiegający się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (zarówno sprawozdania jednostkowe, jak i skonsolidowane),
- jednostki wchodzące w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSSF,
- oddziały przedsiębiorcy zagranicznego, jeżeli przedsiębiorca ten sporządza sprawozdanie finansowe zgodnie z MSSF.

Mamy więc do czynienia z dualizmem prawa bilansowego, w tym w zakresie podatku odroczonego. W przypadku firm stosujących standardy międzynarodowe podstawą ustalania, wyceny i prezentacji informacji o podatku dochodowym jest MSR 12 Podatek dochodowy (MSR 12 zaktualizowany), od 1998 r. zastąpił MSR 12 Rachunkowość podatków od dochodu (który został przyjęty przez IASC w 1979 r., a wszedł w życie od 1981 r.) [IFRS Foundation 2011, s. 525-570]. Standard ten uznawany jest za jeden z trudniejszych w percepcji i zastosowaniu w praktyce. Na prawie 80 stronach (ok. 50 stron standardu i ok. 30- stronicowy załącznik, w którym znajduje się pięć rozbudowanych przykładów stosowania) reguluje obszary dotyczące ujmowania, zasad wyceny, prezentacji i ujawniania informacji o podatku bieżącym i odroczonym (w tym wskazuje na źródła dodatnich i ujemnych różnic przejściowych oraz na sposoby tworzenia aktywów i rezerw na podatek odroczony).

Jeśli chodzi o jednostki sprawozdające w oparciu o ustawę, to najważniejsze (i obligatoryjne) zapisy, z punktu widzenia przedmiotu pracy, znajdują się w art. 37 ustawy. Skomplikowany obszar rachunkowości, jakim jest podatek odroczony, z uwagi na charakter regulacji (ustawa) został ujęty w kilkunastu zdaniach, zajmujących ok. 0,5 strony standardowego tekstu. Krajowy Komitet Rachunkowości, zauważając wagę problemu, zajął się uzupełnieniem regulacji krajowych w omawianym zakresie i w 2004 r. ogłoszono KSR 2 Podatek dochodowy (ostatnia nowelizacja z kwietnia 2010 r., dalej: KSR 2), który zawiera znaczne uszczegółowienia zapisów ustawowych. Wprowadzenie KSR 2 podyktowane było głównie potrzebami praktyki: mało szczegółowy i precyzyjny zapis ustawowy nie pozwalał na

¹ Stosowne regulacje do prawa polskiego zostały wprowadzone nowelizacją ustawy o rachunkowości z sierpnia 2004 r. (Dz.U. nr 214, poz. 2153).

² Decyzję podejmuje organ zatwierdzający sprawozdanie.

właściwe zrozumienie i zastosowanie instytucji podatku odroczonego (a ustawowy zapis odsyłający w sprawach nieuregulowanych do zapisów MSR nie sprawdził się, głównie z uwagi na słabą znajomość MSR/MSSF). KSR 2 ma podobną zawartość, strukturę i objętość jak MSR 12.

Zasady ujmowania, prezentacji i wyceny odroczonego podatku dochodowego w uregulowaniach krajowych (uor uzupełniona o zapisy KSR 2) i międzynarodowych wykazują daleko idącą zbieżność. Zgodność tę podkreślono w zapisach standardu krajowego, wymieniając przy tym podstawowe różnice między regulacjami MSR 12 a KSR 2 (KSR 2, pkt 1.4):

- w KSR zawarto bardziej szczegółowe unormowanie niektórych zagadnień, biorąc pod uwagę unormowania polskiego prawa podatkowego,
- wg KSR należy ujmować aktywa z tytułu podatku odroczonego w każdym przypadku i w miarę potrzeby dokonywać odpisów aktualizujących te aktywa (jednocześnie w KSR szerzej zaprezentowano czynniki, jakie jednostka powinna uwzględnić, dokonując takiej aktualizacji),
- różne jest podejście do kompensaty aktywów i zobowiązań z tytułu odroczonego podatku dochodowego (w KSR przyjęto, że kompensata uzależniona jest od stosowanej przez jednostkę polityki rachunkowości w tym zakresie),
- nieco inaczej zaprezentowano obciążenia z tytułu podatku dochodowego związanego ze zdarzeniami nadzwyczajnymi (w MSR prezentowane są oddzielnie³),
- węższy jest zakres ujawnień przewidziany w KSR.

Należy jednak pamiętać, że standardy i stanowiska wydawane przez Komitet nie mają mocy bezwzględnie obowiązującej (zgodnie z art. 10 ust. 3 ustawy o rachunkowości, w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasadę (politykę) rachunkowości, jednostka może stosować krajowe standardy rachunkowości). Jeśli ten fakt zostanie wzięty pod uwagę, to ocena zbieżności regulacji MSR 12 i ustawy o rachunkowości nie jest już tak jednoznaczna: na poziomie wysokiej ogólności można stwierdzić, że harmonizacja jest istotna, ale w szczegółach (których brakuje w zapisach ustawy) nie wygląda to już tak optymistycznie.

Ponadto ustawa o rachunkowości zezwala na odstępianie od obowiązku ustalania aktywów i rezerw z tytułu podatku odroczonego w przypadku tych jednostek, których roczne sprawozdania finansowe nie podlegają badaniu.

Podstawy prawne rachunkowości podatku odroczonego stosowane w Polsce można więc usystematyzować następująco:

- alokacja podatku wg standardów międzynarodowych (MSR 12);
- alokacja podatku wg ustawy o rachunkowości, w tym:
 - uzupełniona zapisami KSR 2,
 - nieuwzględnianie KSR 2;
- brak alokacji podatku (zwolnienie podmiotowe na mocy art. 37 pkt 10 uor).

³ W zmienionym MSR 12 usunięto paragraf 81b, stąd obecnie obowiązująca wersja w tym względzie nie różni się od uregulowań KSR 2.

3. Krytyczna ocena stosowanej obecnie metody alokacji podatku odroczonego – kontekst sektora MŚP

Obecnie w Polsce (od tzw. dużej nowelizacji uor z 2000 r., z datą obowiązywania od stycznia 2002 r.) stosowana jest metoda zobowiązań bilansowych ustalania podatku odroczonego. W okresie 1995-2001 obowiązywała metoda wynikowa, a wcześniej alokacja podatku odroczonego nie była stosowana. Poniżej zostanie przedstawione krótkie porównanie obydwu metod alokacji podatku odroczonego.

Przy zastosowaniu podejścia bilansowego (w porównaniu z podejściem wynikowym) punkt ciężkości został przesunięty z rachunku zysków i strat na bilans, a w związku z tym z zasady współmierności na zasadę prawidłowej wyceny. W podejściu bilansowym różnice przejściowe nie są traktowane jako różnice w wynikach, lecz ustala się wpływ, jaki te różnice wywierają na odpowiadające im składniki bilansu (aktywa lub pasywa). Podejście to zakłada ustalanie podatku odroczonego nawet wówczas, gdy dane zdarzenie nie znajduje w momencie wystąpienia odzwierciedlenia w rachunku zysków i strat, lecz jedynie w bilansie poprzez bezpośrednie odniesienie na kapitał własny (lub wartość firmy). Celowe jest ujęcie skutków takich zdarzeń w postaci podatku odroczonego z uwagi na spodziewany wpływ na wynik finansowy i na wysokość obciążenia podatkowego w momencie zanikania różnic przejściowych. Podkreślić należy, że z uwagi na coraz częstsze pojawianie się tego typu operacji możliwość wychycenia tzw. różnic kapitałowych jest istotną zaletą omawianej metody. Reasumując: stosowanie podejścia bilansowego uwzględniła w tworzeniu aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku nie tylko różnice okresowe, ale także pozostałe różnice przejściowe, niemające charakteru okresowego, a więc zakres rozliczanych różnic przejściowych w stosunku do podejścia wynikowego ulega zwiększeniu [Gierusz 2001].

O ile w podejściu wynikowym podstawą ustalania podatku odroczonego jest porównanie wyniku finansowego brutto i podstawy opodatkowania za dany okres – podatek odroczonego powstaje wówczas, gdy pojawią się różnice okresowe między tymi wynikami, o tyle w metodzie zobowiązań bilansowych za punkt wyjścia przyjmuje się wartość bilansową aktywów i pasywów, którą następnie porównuje się z ich wartością podatkową (wartością przypisaną im do celów podatkowych) i w końcu, mnożąc tak otrzymane różnice przejściowe przez odpowiednie stopy podatkowe, oblicza się wartość aktywów i rezerw z tytułu podatku odroczonego [Olchowicz 2006, s. 287-288].

Obydwa podejścia ustalania podatku odroczonego istotnie różnią się metodologicznie: w podejściu wynikowym najpierw obliczany jest odroczonego podatek dochodowy, a potem ujmowany jest składnik aktywów lub pasywów z tytułu tego podatku, a w podejściu bilansowym wychodzi się od ustalenia stanu składnika bilansowego (aktywu/rezerwy) z tytułu podatku odroczonego, a dopiero później obliczany jest podatek odroczonego (kategoria wynikowa) jako zmiana stanu aktywu i rezerwy na początek i koniec okresu sprawozdawczego.

Doświadczenia autorki pracy, zarówno dydaktyczne, jak i praktyczne, wskazują, że obecnie stosowana metoda zobowiązań bilansowych jest postrzegana jako niezwykle skomplikowana i rodzi trudności w jej stosowaniu. Wydaje się, że skądinąd bardziej poprawna metodologicznie od metody wynikowej (pozwala bowiem na uwzględnianie skutków podatkowych zdarzeń nawet wówczas gdy one same nie „odkładają się” w rachunku zysków i strat, a więc umożliwia pełniejsze ukazanie antycypowanych należności (oszczędności) i zobowiązań (płatności) podatkowych, co niewątpliwie ułatwia prognozowanie przepływów pieniężnych z tytułu podatku dochodowego), to przez brak zrozumienia (wynikający ze skomplikowanej metodologii) taki instrument polityki rachunkowości, jakim jest podatek odroczony, nie jest aktywnie wykorzystywany. Autorka obserwuje brak zrozumienia celu jego tworzenia, a także możliwości wykorzystania w kształtowaniu obrazu firmy wynikającego ze sprawozdania finansowego, zarówno po stronie przygotowujących sprawozdania, jak i ich użytkowników.

Wydaje się, że głównym powodem jest, w pewnym sensie, sztuczne, tj. niemające innych powodów poza samą potrzebą ustalenia aktywów/rezerw na podatek odroczony, wprowadzanie kategorii/pojęć rachunkowych, takich jak pojęcie wartości podatkowej – jest to kategoria nigdzie więcej niewykorzystywana, więc firma, która dysponuje zwykle ograniczonymi zasobami kadrowymi, jeśli tylko ma taką możliwość, rezygnuje z dodatkowych wysiłków. Dlatego niewiele jest takich przedsiębiorstw, które nie mając obowiązku prawnego, dokonują alokacji podatku odroczonego (dotyczy jednostek, które nie podlegają obowiązkowi badania sprawozdań).

Natomiast należy zauważyć, że fakt pojawienia się w sprawozdaniu finansowym rezerw i aktywów na odroczony podatek dochodowy może być dla czytającego to sprawozdanie ważną wskazówką sugerującą, że nie zostało ono zafalszowane poprzez sporządzenie według reguł obowiązujących w prawie podatkowym. Ujęcie skutków różnic przejściowych w sprawozdaniu pozwala przypuszczać, że wynik finansowy ustalony został w sposób rzetelny i wierny (jest rzeczywistym wynikiem osiągniętym w danym okresie sprawozdawczym), a majątek został wyceniony w sposób wiarygodny, gdyż jednostka: dokonała aktualizacji wartości majątku – jeśli oczywiście było to konieczne, ujęła koszty zgodnie z zasadą współmierności, poddając je w razie potrzeby rozliczeniu w czasie, a także stosuje „dopasowane” do własnych zamierzeń stawki amortyzacji środków trwałych. Powyższe zdarzenia przyczyniają się bowiem do konieczności odraczania podatku w czasie. Dla potwierdzenia powyższego przypuszczenia (o rzetelności sprawozdania finansowego) niezbędne są oczywiście dalsze szczegółowe badania. Jednakże występowanie pozycji związanych z podatkiem odroczonym w sprawozdaniu finansowym może być swoistym „papierkiem lakmusowym”, tj. testem przydatnym w szybkiej ocenie sprawozdań finansowych pod kątem zasady rzetelności i wiernego obrazu.

Powyższe stwierdzenia znajdują poparcie w wynikach badań prowadzonych w latach 1996-2000 przez E. Walińską⁴. Udowodniona została hipoteza o zmniejsz-

⁴ Rezultaty badań nad wpływem podatku odroczonego na rynkową wartość firmy, prowadzili także inni autorzy, m.in.: [Guenther, Sansing 2004, s. 437-451; Zeng, 2003, s. 166-175].

szaniu się odchylen między wartością rynkową a wyceną bilansową spółek z uwagi na ujawnianie przez nie w sprawozdaniach finansowych aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego [Walińska, Wójcikowska, Wójcikowski 2003, s. 86-100].

Przywołane wyniki badań mogą być dowodem na to, że jednostki, które ujęły aktywa/rezerwy na odroczonego podatek dochodowy, bardziej rzetelnie i zgodnie z zasadą wiernego obrazu przedstawiły swoją sytuację ekonomiczno-finansową w sprawozdaniu finansowym. Stąd mniejsze wartości odchylen między wartością bilansową, ustalaną przez system rachunkowości finansowej, a wartością rynkową, ustalaną przez grę rynkową na podstawie szeregu informacji, niekoniecznie pochodzących ze sprawozdania finansowego jednostki.

Kolejnym argumentem przemawiającym za alokacją podatku dochodowego jest to, że znając rozbieżności między przychodami i kosztami rachunkowymi oraz podatkowymi i mając informacje o występujących aktywach/pasywach z tytułu podatku odroczonego, można, w pewnym stopniu, ocenić dotychczasową działalność jednostki gospodarczej: w warunkach istnienia podatkowych ulg inwestycyjnych czy możliwości związanych z zastosowaniem przyspieszonej amortyzacji podatkowej w niektórych jednostkach będzie się poszerzał katalog oraz wzrosła wielkość dodatnich różnic przejściowych, co może być wskazówką dla czytającego sprawozdanie, że te jednostki rozbudowują swój potencjał produkcyjny, a w konsekwencji zwiększają produkcję i sprzedaż swoich wyrobów⁵.

Jednym z ważniejszych powodów, dla których istotne jest ujmowanie w sprawozdaniu finansowym skutków różnic przejściowych, jest konieczność utrzymania zysku przed podziałem. W sytuacji braku ujęcia podatku odroczonego mogłoby się okazać, w przypadku znacznej przewagi różnic przejściowych dodatnich nad ujemnymi, że wykazany wynik finansowy netto jest wyższy od rzeczywiście osiągniętego. Przy podejmowaniu decyzji o wypłacie dywidend mogłoby dojść do podziału zysku, który w znacznej mierze jest zyskiem „papierowym”, a w konsekwencji w okresie, w którym nastąpi odwrócenie się różnic przejściowych, jednostka nie będzie posiadała wystarczających funduszy i zobowiązania podatkowe wynikające z przeszłych zdarzeń będzie musiała pokrywać wpływami bieżącymi⁶. Właściciele jednostki (walne zgromadzenie) będący zewnętrznymi użytkownikami rachunkowości i mający znacznie mniej informacji niż zarządzający przedsiębiorstwem, a decydujący o podziale zysku na podstawie informacji wynikających ze sprawozdania, mogliby wywierać presję na zwiększenie wypłat dywidend. Przy braku w sprawozdaniu pozycji związanych z rezerwami na odroczonego podatek dochodowy byłoby

⁵ Potwierdzają to wyniki badań, m.in. tych przeprowadzonych w latach 1996-1997, patrz: [Walińska, Skarzyński 2000].

⁶ Na przykład w sektorze przedsiębiorstw wodociągowych w Wielkiej Brytanii wprowadzenie konieczności ujmowania w sprawozdaniu skutków różnic przejściowych, zaowocowało zmniejszeniem ich wyników netto o ponad 5,2 biliona funtów (badano 22 przedsiębiorstwa), a obciążenie z tytułu podatku wyniku brutto wzrosło średnio z 4,5% w 2002 r. do 16,5% w 2003 r., co musiało się przełożyć m.in. na politykę dywidend stosowaną przez te jednostki [Tidbury 2003, s. 25].

to całkowicie nieświadome działanie, a dodatkowe wyjaśnienia zarządu nie zawsze mogłyby zostać zauważone i uwzględnione.

Rzetelna informacja w sprawozdaniu o rezerwach i aktywach z tytułu podatku odroczonego warunkuje ponadto prawidłowe sporządzenie rachunku przepływów pieniężnych w przypadku stosowania metody pośredniej, którą wykorzystuje większość jednostek gospodarczych. Utworzone w związku z różnicami przejściowymi aktywa i rezerwy są potencjalnym źródłem przepływów pieniężnych w przyszłości i ich zmiany ujmowane są jako korekty zysku/straty netto. W jednostkach, które prowadzą aktywną politykę rachunkowości (gdzie często występują rozbieżności między przychodami oraz kosztami podatkowymi i rachunkowymi), ich uwzględnienie jest niezbędnym elementem prawidłowego planowania finansowego. Dane te są istotne ze względu na wagę informacji o płynności jednostki, zarówno dla niej samej, jak i dla ewentualnych wierzycieli i inwestorów. Niejednokrotnie przecież brak płynności, mimo znacznej wartości majątku, był i jest przyczyną istotnych problemów finansowych, a nawet upadłości przedsiębiorstw.

Podatek odroczony, prócz wykazanego wyżej wpływu na ocenę przepływów pieniężnych w przyszłości, jako kategoria wynikowa (w większości przypadków ujmowany jest w rachunku zysków i strat jako koszt lub przychód, rzadziej w kapitale własnym) wywiera wpływ na ocenę rentowności jednostki, a także jako pozycja bilansowa (aktywa – prawdopodobne należności lub rezerwy – przyszłe zobowiązania) wpływa na ocenę sytuacji finansowej jednostki, w tym w szczególności sposób na wskaźniki produktywności i zadłużenia.

Należy wreszcie wspomnieć, że obowiązek ujawniania informacji o podatku odroczonym pozwala także, do pewnego stopnia, na niwelowanie skutków „kreowania” obrazu firmy i zapobiega przedstawianiu jej sytuacji finansowo-majątkowej zgodnie z obraną polityką bądź bieżącymi potrzebami: zbyt pesymistycznie lub zbyt optymistycznie. Przykładowo wykazanie dużych rezerw z jakiegoś tytułu, np. na spodziewane koszty i straty, powoduje konieczność ujęcia aktywów na podatek odroczony, co przyczynia się do znielowania spadku zysku (pogłębienia straty) netto.

Oczywiście, tak jak inne instrumenty polityki rachunkowości, także podatek odroczony może zostać wykorzystany w niewłaściwy sposób, jako narzędzie manipulowania obrazem jednostki gospodarczej. Wynika to z dużego subiektywizmu towarzyszącego podejmowaniu decyzji o ujęciu lub nie ujęciu aktywów/rezerw na podatek odroczony. Jest to jednak temat wymagający odrębnego opracowania.

Przedstawione wyżej argumenty przekonują o konieczności ujmowania w sprawozdaniu finansowym skutków różnic przejściowych. Z uwagi na przytoczone na początku niniejszego podpunktu wady obowiązującej obecnie metody odraczania podatku, zwanej metodą zobowiązań bilansowych, należy się zastanowić nad możliwością wprowadzenia pewnych zmian. Wydaje się, że w przypadku małych i średnich firm możliwe byłoby dopuszczenie alokacji metodą wynikową z ewentualnym fakultatywnym zwolnieniem jednostek niepodlegających badaniu. Otworzyłoby to drzwi tym firmom, które ze względu na niedostosowane programy komputerowe,

braki kadrowe czy po prostu niewystarczającą wiedzę rezygnują z odraczania podatku dochodowego, mimo że czują potrzebę uwzględniania skutków różnic okresowych. Jednocześnie nie rodziłoby to wzrostu obciążeń administracyjnych MŚP (wybór zwolnienia), gdyż księgowi, nawet gdy nie dokonują alokacji podatku dochodowego, to zobligowani są ze względów podatkowych do odrębnej ewidencji przychodów podatkowych i kosztów uzyskania przychodów (byłyby potrzebne tylko dodatkowe przekroje ewidencyjne, np.: przychody/koszty powodujące różnice trwałe i okresowe).

Propozycja taka, jak wykazują także badania własne autorki, z uwagi na zdecydowanie łatwiejszą i mniej pracochłonną procedurę, mogłaby przyczynić się do zachęcenia służb księgowych do szerszego ujmowania skutków różnic przejściowych i ich prezentacji w sprawozdaniu finansowym (wg przeprowadzonych badań aż 68% jednostek, które nie mają obowiązku badania, nie ujmowało podatku odroczonego w sprawozdaniu)⁷.

Autorka jest zdania, że taka zmiana prawa bilansowego mogłaby istotnie poprawić nie tylko jakość informacji ze sprawozdania finansowego, ale także ułatwiłaby właściwe rozliczanie się z fiskusem – po odpowiednim dostosowaniu i rozbudowie ewidencji analitycznej i pozabilansowej księgi rachunkowe dawałyby lepszą sprawdzalność i poprawności dokonywanych zapisów. Natomiast w perspektywie wzrostu jednostki byłoby doskonałą podstawą i ułatwiałoby przejście na metodę zobowiązań bilansowych.

Należy podkreślić, że tego typu zmiana wpisywałaby się w postulaty głoszone od kilku lat, zarówno w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Jeszcze na początku tego wieku Międzynarodowa Grupa Robocza Ekspertów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Sprawozdań Finansowych wydała rekomendacje, aby krajowe przepisy rachunkowości wprowadziły kategoryzację MŚP, uznając, że rachunkowość tych najmniejszych (1–5-osobowych) winna być daleko uproszczona i nastawiona głównie na potrzeby właścicieli, organów podatkowych i kredytodawców oraz oparta na MSR tylko w zakresie ogólnych zasad prezentacji sprawozdań finansowych i wyceny na poziomie kosztu historycznego. Natomiast jednostki małe, które dopiero rozpoczynają działalność, mogłyby nawet, zgodnie z sugestiami grupy, sporządzać swoje sprawozdania w oparciu o zasadę kasową⁸ [Jaruga, Jaruga-Baranowska 2001, s. 629-632]. Na potrzebę wprowadzenia „tańszej” (mniej obszernej, uproszczonej i bardziej jasnej) rachunkowości dla małych i średnich firm zwracają uwagę także: Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Ministerstwo Finansów, Komisja

⁷ Badania przeprowadzono co prawda w 2005 r. na grupie 100 jednostek, zarówno podlegających, jak i niepodlegających badaniu, ale pilotażowe badania z tego roku w grupie jednostek zwolnionych z badania sprawozdań potwierdzają względną stabilność wyników.

⁸ Autorka niniejszego opracowania nie jest zwolennikiem tak daleko idących zmian – odejście od memoriału i współmierności jako nadrzędnych, wypracowanych w trakcie wielowiekowego rozwoju, zasad rachunkowości spowodowałyby zachwianie podwalinami tej dyscypliny naukowej, a prowadzenie ksiąg zgodnie z zasadą kasy nakazywałoby zastąpić określenie „rachunkowość” ewidencją.

Europejska czy zrzeczenia przedsiębiorców i pracodawców. Wprowadzanie zmian legislacyjnych było z roku na rok odkładane z uwagi na ciągły brak ostatecznego konsensusu w sprawie kształtu dyrektywy unijnej dla MŚP (ostatecznie w marcu 2012 r. przyjęto dyrektywę zmieniającą dyrektywę w sprawie rocznych sprawozdań finansowych w odniesieniu do mikropodmiotów).

Podobne propozycje (jakiś wariant wprowadzenia podejścia wynikowego do alokacji podatku dochodowego) były wysuwane przez autorów na łamach prasy fachowej czy opracowań zwartych⁹. Należy też wspomnieć, że w kraju, którego rozwiązania traktowane są jak wzorzec współczesnej sprawozdawczości, w Wielkiej Brytanii, stosowne jest właśnie podejście wynikowe, a przewodniczący ASB sir David Tweedie argumentuje to w sposób następujący: „Akceptując odmienne podejścia [podejście wynikowe], mamy nadzieję pokazać reszcie świata, że istnieje lepszy sposób wprowadzenia koncepcji pełnej alokacji” [za: Gierusz 2009, s. 10]. Z uwagi na silną pozycję ASB w IASB jest całkiem możliwe (tego typu głosy docierały już do środowiska rachunkowców), że w MSR/MSSF nastąpi powrót do podejścia wynikowego.

Jeśli natomiast chodzi o postulaty zmian udoskonalających stosowaną obecnie w Polsce metodę zobowiązań bilansowych, to były wysuwane w fachowej literaturze już wcześniej, np.: [Kamieniecka 2008, s. 155-182], ale z uwagi na objętość niniejszego opracowania nie zostaną w tym miejscu omówione.

4. Prezentacja informacji o podatku odroczonym w sprawozdaniu finansowym – propozycje zmian

W kwestii propozycji zmian dotyczących samego prezentowania skutków różnic przejściowych, zdaniem autorki, celowe byłoby przede wszystkim wprowadzenie obowiązku ujmowania aktywów i rezerw na odroczony podatek dochodowy w bilansie w podziale na aktywa i rezerwy długoterminowe i krótkoterminowe. Przyjęcie takiego rozwiązania nie wiązałoby się z koniecznością przeprowadzania dodatkowych obliczeń, gdyż dane o prawdopodobnych terminach odwracania się różnic są też ujmowane w obowiązujących przepisach. Jednocześnie polepszyłyby to znacznie jakość informacji dostarczanej użytkownikom sprawozdania, szczególnie pod kątem wykorzystania podatku odroczonego do predykcji przepływów pieniężnych.

Na potrzeby zarządzania przyszłymi przepływami pieniężnymi w jednostce, których źródłem są płatności podatkowe, celowe byłoby dodatkowo wyróżnienie aktywów i rezerw na odroczony podatek dochodowy, związanych z działalnością operacyjną, finansową i inwestycyjną. Pozwoliłoby to na bardziej precyzyjne przewidywanie przepływów gotówkowych z tytułu podatku dochodowego na poszczególnych rodzajach działalności, przy czym niekonieczne byłoby uszczegółowienie wzoru rachunku przepływów pieniężnych, lecz jedynie ujęcie tego typu danych

⁹ Między innymi propozycje podobnego typu wysunęła Barbara Gierusz [2005, s. 113-114].

w ewidencji pozabilansowej i w informacji dodatkowej, podobnie jak ma to miejsce w przypadku podatku bieżącego¹⁰.

Kolejny postulat odnosi się do kwestii ujawniania i prezentacji danych na temat podatku odroczonego. Obowiązujący w Polsce wzór rachunku zysków i start nie obliguje do oddzielnego wykazywania w nim podatku bieżącego i odroczonego, a obydwie kategorie ujmowane są łącznie w pozycji „podatek dochodowy”. Zdaniem autorki należałoby wyodrębnić te pozycje.

Ponadto w dodatkowych informacjach i objaśnieniach pozycja dotycząca rozliczenia głównych pozycji, różniących podstawę opodatkowania od wyniku finansowego, powinna ulec „rozbiciu” na pozycje różniące te wyniki w sposób trwały i przejściowy.

Próżno szukać w zakresie informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, wymaganych przez ustawodawcę, miejsca na informacje o głównych rodzajach i kwotach różnic przejściowych, stratach podatkowych czy kwotach aktywów i rezerw na podatek odroczone przed kompensatą. Wprawdzie zgodnie z ustawą, jeśli dane na temat jakiegoś zdarzenia, a więc także dane dotyczące odroczonego podatku dochodowego, wpływają istotnie na ocenę sytuacji majątkowo-finansowej i wynik jednostki gospodarczej, powinna ona w dodatkowych informacjach i objaśnieniach zamieścić te bardziej szczegółowe informacje. Zdaniem autorki jest to zbyt daleko idący poziom ogólności i przydałoby się dookreślenie wymagań zawartych w zakresie informacji wykazywanych w dodatkowych informacjach i objaśnieniach, a dotyczących podatku dochodowego. Należy oczywiście podkreślić, że o wiele szerszy zakres ujawnień przewidziano w KSR 2 (podobny do ujawnień wymaganych przez MSR 12 „Podatek dochodowy”). Jednakże ujawnienia te mają dla jednostek charakter fakultatywny (nie są obowiązkowe).

5. Zakończenie

Możliwość ujęcia w sprawozdaniu finansowym skutków różnic przejściowych jako aktywów czy rezerw na odroczonego podatku dochodowego jest jednym ze sposobów wskazania inwestorom zewnętrznym przewidywań co do korzyści, jakie mogą osiągnąć w przyszłości.

Natomiast brak wykazywania w sprawozdaniu finansowym rezerw i aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego w przypadku występowania istotnych różnic przejściowych w znacznym stopniu może doprowadzić do istotnego zniekształcenia sprawozdania finansowego jednostki, a analiza takiego sprawozdania finansowego może prowadzić odbiorców informacji rachunkowej do mylnych wniosków i błędnych decyzji finansowych, zarządczych i kapitałowych.

¹⁰ Więcej na temat noty księgowej dotyczącej tego rozwiązania, patrz: [Śnieżek, Walińska 2002, s. 220].

Z tych powodów należy, upraszczając zasady tworzenia aktywów/rezerw na odroczony podatek dochodowy, stwarzać warunki do szerszej alokacji podatku dochodowego, w tym przez MŚP. Postulaty zmian w regulacjach prawnych, dotyczące wymogów sprawozdawczych podatku odroczonego w małych i średnich firmach, przedstawione w niniejszym opracowaniu można podzielić na dwie grupy: 1) zmiana obowiązującej metody alokacji (z metody zobowiązań bilansowych na metodę wynikową), 2) zwiększenie i doprecyzowanie wymogów dotyczących prezentacji pozycji związanych z różnicami przejściowymi i ich skutkami.

Literatura

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/6/UE z 14 marca 2012 r. dotycząca zmiany dyrektywy Rady 78/660/EWG w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek w odniesieniu do mikropodmiotów, Dz.U. UE, L. 81/3.
- Gierusz B., 2001, *Odroczony podatek dochodowy*, Gazeta Prawna, nr 167, s. 17
- Gierusz B., 2005, *Metody alokacji podatku dochodowego w teorii i praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo UG, Gdańsk, s. 113-114.
- Gierusz K., 2009, *Ewolucja koncepcji odroczonego podatku dochodowego w Wielkiej Brytanii*, *Accountica*, nr 9, www.gierusz.com.pl (15.05.2013).
- Guenther D.A., Sansing R.C., 2004, *The valuation relevance of reversing deferred tax liabilities*, *The Accounting Review*, vol. 79, s. 437-451
- IFRS Foundation, 2011, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 12 „Podatek dochodowy”, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Oficjalne dokumenty wydane wg stanu na dzień 01 stycznia 2011 r., część A i B, London.
- Jaruga A., Jaruga-Baranowska M., 2001, *Dostosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości do możliwości i potrzeb małych i średnich przedsiębiorstw*, *Rachunkowość*, nr 10, s. 4.
- Kamieniecka M., 2008, *Wycena, ujmowani i prezentacja odroczonego podatku dochodowego*, [w:] E. Walińska (red.), *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa, s. 155-182
- Kamieniecka M., 2009, *Odroczony podatek dochodowy w międzynarodowych i krajowych uregulowaniach rachunkowości – podobieństwa i różnice*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 5 (107), SKwP. Krajowy Standard Rachunkowości nr 2 „Podatek dochodowy”, Dz.Urz. MF z 28 lipca 2010 r., nr 7, poz. 31.
- Olchowicz I., 2006, *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa.
- Śniezek A., Walińska E., 2002, *Odroczony podatek dochodowy jako kategoria pomiaru systemu rachunkowości – aspekt memorialowy i kasowy*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 8(64), SKwP.
- Tidbury R., 2003, *Taxing problem*, *Utility Week*, vol. 20, s. 25.
- Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r., Dz.U. z 2013 r., poz. 330.
- Ustawy o rachunkowości z sierpnia 2004 r., Dz.U. nr 214, poz. 2153.
- Walińska E., Wójcikowska U., Wójcikowski R., 2003, *Wartość bilansowa, podatki odroczone, a wartość rynkowa przedsiębiorstwa – statystyczna weryfikacja zależności*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 15(71), SKwP.
- Walińska E., Skarzyński P., 2000, *Odroczony podatek dochodowy. Rozwiązania ustawowe a praktyka gospodarcza*, *Monitor Rachunkowości i Finansów*, nr 11(23), s. 7.
- Zeng T., 2003, *The valuation of loss carry forwards*, *Canadian Journal of Administrative Sciences*, vol. 20, s. 166-175.

DEFERRED INCOME TAX IN THE REPORTING OF SMES – PROPOSALS FOR CHANGE

Summary: The paper is devoted to the deferred income tax – one of the most difficult areas of financial reporting. The author presents proposals for changes in Polish accounting law regulations to help small and medium-sized enterprises decide on the allocation of income tax. The main methods used in the study was a critical analysis of legislation, literature and empirical studies. The deduction method was also used.

Keywords: reporting, deferred tax, balance sheet law, SMEs.